

ZMIANA SPOŁECZNA JAKO FAKTOR ZMIANY W SPORCIE

Analizując sport w długiej perspektywie historycznej, dochodzimy do przekonania, że jego rozwój był zawsze ściśle związany z sytuacją i zmianami dokonującymi się w sferze kultury, gospodarki, techniki, ekonomii, polityki itp. Możemy powiedzieć, że zmieniał się on w takim tempie i rytmie, w jakim zmieniały się społeczeństwa, dominujący system wartości, idee i ideologie, sposób wytwarzania towarów, sposoby przepływu informacji i komunikowania się, jaką pozycję zajmowały prawdy objawione, jaką rolę odgrywała nauka, jaki był stan oświaty i rozwój technologiczny. Wymienione egzogenne czynniki nie tylko wywierały wpływ na sam sport, ale były one niejako w sposób naturalny przenoszone na grunt sportu i stały się endogennymi czynnikami niezbędnymi do opisu i wyjaśniania zjawisk i procesów zachodzących w nim samym czy na jego gruncie.

W związku z tym, przyjmujemy wyjściowe, wstępne założenie, że zjawiska i procesy występujące w społeczeństwie stają się udziałem samego sportu. Oznacza to, że sport jako element społeczeństwa i kultury nie zawiera w sobie elementów innych niż te, które są ich charakterystycznymi cechami. Jest emanacją tegoż społeczeństwa i tej kultury. Gdy mówimy o społeczeństwie i kulturze to mamy na myśli te społeczeństwa i kultury, które przewodzą w dynamice rozwoju i które charakteryzują się wysokim rozwojem ekonomiczno-gospodarczym, systemem demokratycznym państwa oraz względnie najwyższym poziomem życia obywateli. Chodzi tu oczywiście przede wszystkim o społeczeństwa euroamerykańskie, które także mają największy wpływ na charakter i kształt sportu w rozumieniu uniwersalnym i globalnym, a nie lokalnym i ludowym.

Możemy zatem powiedzieć, że sport się zmieniał razem z przeobrażeniami wspomnianych społeczeństw. Za ewolucjonistami, sięgając wstecz dziejów ludzkości, możemy wyodrębnić podstawowe typy społeczeństw, takie jak zbieracko-myśliwskie, kopieniackie, rolnicze i przemysłowe. Za Augustem Comte możemy wyodrębnić społeczeństwa odwołujące się do prawd objawionych, prawd metafizycznych oraz prawd naukowych. Z kolei Marks wyróżnił następujące typy formacji społecznych: azjatycką, antyczną, feudalną, burżuazyjną i komunistyczną.

Rezygnując z poszukiwania zależności między społeczeństwem a sportem w dalekiej perspektywie historycznej, przyjmując socjologiczny punkt widzenia, ograniczymy się wyłącznie do dychotomicznego podziału na społeczeństwa tradycyjne i społeczeństwa przemysłowe, które są też nazywane nowoczesnymi czy informacyjnymi.

Zatem celem pracy jest ukazanie zmiany w sporcie, jaka dokonała się w wyniku dziewiętnastowiecznej rewolucji naukowo-technicznej, w wyniku przeobrażenia się

społeczeństw tradycyjnych w społeczeństwa industrialne. Do analizy zagadnienia zostaną wykorzystane podstawowe teorie zmian historycznych i społecznych, a mianowicie teoria ewolucjonistyczna, teoria cykli społecznych, Marksowski materializm historyczny, ale także najnowsza teoria zrodzona pod koniec XX wieku, jaką jest teoria podmiotowości i stawania się społeczeństwa. Wcześniej, wymienione teorie zostaną scharakteryzowane. Niejako pomocniczo zostaną również wykorzystane dwie główne teorie społeczne, jakimi są funkcjonalizm strukturalny oraz interakcjonizm społeczny.

Podstawowym źródłem poznania będzie racjonalizm, natomiast metodami analiza literatury przede wszystkim socjologicznej, ale także filozoficznej i politologicznej.

Teorie zmiany społecznej

Wiek XIX przyniósł trzy niezwykle znaczące, klasyczne teorie zmian społecznych i historycznych, które i dzisiaj, choć w różnych, zmodyfikowanych wersjach, są przydatne do analizy interesującego nas fragmentu rzeczywistości społecznej. Chodzi tu mianowicie o teorię ewolucjonistyczną, teorię cykli społecznych oraz Marksowski materializm historyczny. Wymienione teorie, mające charakter historiozoficzny, mają wspólne założenie, według którego historia ludzkości i społeczeństw mają wspólną logikę, sens i formę, najczęściej rozwoju społecznego, co oznacza, że przebiega w sposób prawidłowy i konieczny, od mniej do bardziej doskonałych etapów, form życia społecznego. Czwartą teorią, w której akcent został przesunięty z wykrycia schematu dziejów na wskazanie siły czy mechanizmu napędowego zmian, jest teoria podmiotowości i stawania się społeczeństwa.

Głównymi przedstawicielami klasycznego ewolucjonizmu w socjologii są jej twórcy, August Comte oraz Herbert Spencer. Powstał on z intelektualnej inspiracji Oświecenia i poszukuje ładu, sensu i porządku, dąży na drodze poznania naukowego do wykrycia prawidłowości we wszystkich obszarach rzeczywistości. W teorii tej społeczeństwo jest traktowane jak organizm, który nieustannie rozwija się i przechodzi na drodze postępu, progresywizmu od mniej do bardziej doskonałych form i stanów. Charakterystyczną cechą tegoż rozwoju społecznego jest różnicowanie się struktur i funkcji oraz coraz doskonalsze zdolności adaptacyjne. Piotr Sztompka wskazuje na sześć ważnych przesłanek charakterystycznych dla omawianej teorii. Pierwszą jest determinizm, który polega na uwarunkowaniu kolejnych etapów rozwoju przez wcześniejsze fazy i stadia. Drugą jest fatalizm, wedle którego proces ewolucji jest konieczny, nieuchronny i nieodwracalny. Jednostki i zbiorowości ludzkie nie mają jakiegokolwiek wpływu ani na kierunek ewolucji, ani na jej dynamikę. Trzecią jest finalizm, który polega na zmierzaniu procesu do pewnego stanu końcowego. Czwartą jest progresywizm, przejawiający się w osiąganiu przez ewolucję coraz wyższych stadiów rozwoju, aż do osiągnięcia absolutnej realizacji dobra i szczęścia. Piątą jest uniformizm, który oznacza, że proces ewolucji nie dotyczy wybranego społeczeństwa, ale społeczeństwa jako całości, społeczeństwa globalnego. Szóstą jest jednoliniowość, która polega na tym, że ewolucja przebiega po jednej drodze i przechodzi przez wszystkie fazy i stadia, co wskazuje, że żadne społeczeństwo nie może ominąć lub przeskoczyć kolejnych etapów¹.

1 P. Sztompka (2005), *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków, ss. 493-494.

Z omawianej koncepcji ewolucjonizmu narodziły się teoria modernizacji oraz teoria społeczeństwa postindustrialnego. Pierwsza z nich różni się od klasycznego pierwowzoru, że modernizacja jest procesem zamierzonym i stymulowanym z zewnątrz. Innymi słowy, polega na tym, że centrum, gdzie znajdują się wzorce nowoczesności (chodzi o kraje cywilizacji Zachodu) rozprzestrzenia się do krajów peryferyjnych, znajdujących się na niższym etapie rozwoju. Modernizacja polega na zbliżaniu się w sposób zamierzony i celowy społeczeństw zapóźnionych w rozwoju do społeczeństw uznanych za model nowoczesności. Druga z nich koncentruje uwagę na przewidywaniu i prognozowaniu przyszłości na podstawie pewnych niezmiennych cech ewolucji, takich jak konieczność, prawidłowość i nieodwracalność. Na tej podstawie, w świetle tej teorii, przez prostą ekstrapolację tendencji, można określić wyłonienie się rozwiniętego społeczeństwa przemysłowego. W ramach tej teorii Daniel Bell wyodrębnił pojęcie społeczeństwa postindustrialnego. W swej koncepcji dzieli historię rozwoju ludzkości na trzy fazy: preindustrialną, industrialną i postindustrialną². Na gruncie teorii Bella rozwija swą koncepcję megatrendów John Naisbitt, który fundamentalnym czyni pojęcie globalizacji. Globalna jest gospodarka, rynek ekonomiczny, finansowy i podział pracy, komunikacja, turystyka, środki masowego przekazu, kultura, sztuka, rozrywka i informacja³.

Teoria cykli społecznych została skonstruowana przez Wilfredo Pareto i przedstawiona w *Traktacie o socjologii ogólnej*⁴. W jego koncepcji system społeczny nieustannie się zmienia. Historia toczy się w cyklicznym rytmie i przechodzi od równowagi poprzez destabilizację i załamanie się równowagi, do ponownej równowagi itd. Teraźniejszość nie stanowi kulminacji, lecz jedynie przejściowy etap procesu. Dlatego też proces ten nie ma kierunkowości i nie dokonuje się w nim dziejowy postęp. W każdej fazie procesu o jego przebiegu decydują dominujące elity, a zwłaszcza elity rządzące. Wyodrębnia dwojakiego rodzaju elity: lisów i lwów. Charakterystycznymi cechami elity lisów są: innowacyjność, przedsiębiorczość, ekspansywność, zdolność do podejmowania ryzyka i pasja działania. Elity lwów charakteryzują się: konserwatyzmem, ostrożnością, tradycjonalizmem, kultem stabilności i ciągłości. W socjologii współczesnej niezwykle ważną teorię cykliczną sformułował amerykański intelektualista Pitirim Sorokin. Według niego, świat społeczny konstytuują pełne systemy społeczno-kulturowe, które są podwójnie wewnętrznie zintegrowane: przyczynowo-funkcjonalnie, poprzez podział pracy itp. oraz kulturowo, logicznie i znaczeniowo, poprzez analogię, wspólnotę stylu itp. Głównym składnikiem każdego systemu społeczno-kulturowego jest mentalność kulturowa, która ma wpływ na ujmowanie świata, określa hierarchię wartości oraz kryteria prawdy. Ona determinuje kształt wszystkich innych składników. Wyróżnia dwa antynomiczne typy mentalności kulturowej: ideacyjny i zmysłowy. Pierwszy z nich zakłada, że świat jest wieczny, ma istotę duchową, jest niedostępny poznaniu zmysłowemu, a postęp polega na opanowaniu instynktów i popędów. Drugi przyjmuje, że świat jest materialny, najważniejsze są potrzeby fizyczne, a postęp polega na opanowaniu

2 D. Bell (1976), *The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting*, New York.

3 J. Naisbitt (1982), *Megatrends. Ten New Directions Transforming Our Lives*, New York.

4 V. Pareto (1994), *Traktat o socjologii ogólnej*. W: Tenże, *Uczucia i działania. Fragmenty socjologiczne*, Warszawa.

otoczenia i uzyskaniu jak największej przyjemności i szczęścia. Historia społeczeństwa to powtarzalne zmiany mentalności kulturowej: od ideacyjnej poprzez idealistyczną do zmysłowej i tak dalej. Bieg historii to cykliczne przyływy i odpływy skrajnych stadiów mentalności kulturowej⁵

Marksowski materializm historyczny swe założenia opiera na filozofii dialektycznej Georga Wilhelma Hegla. Koncepcja ta zakłada, że historią kierują żelazne prawidłowości, na wzór prawidłowości w przyrodzie. Polega na kierunkowym i nieodwracalnym przechodzeniu na drodze czasowego załamania (rewolucji społecznej) od jednych do kolejnych formacji społeczno-ekonomicznych, których zwieńczeniem jest komunizm. Mechanizm rozwoju jest immanentny oraz endogeny i wynika ze stale obecnych napięć, sprzeczności i konfliktów społecznych. Podstawowym kryterium konfliktów w kapitalizmie jest podział na klasy, które mają różny stosunek do środków produkcji. Jedni (burżuazja, kapitaliści) posiadają środki produkcji i czerpią ogromne zyski, drudzy (klasa robotnicza, proletariat) tych środków nie posiadają i są wykorzystywani przez tych pierwszych. Uzyskanie przez klasę robotniczą świadomości klasowej prowadzi do konfliktu klasowego i rewolucji. W Marksowskim mechanizmie dziejów formacją finalną jest społeczeństwo komunistyczne, w którym nie ma walki klasowej i alienacji, jest to, jak mówił Marks, „skok z królestwa konieczności do królestwa wolności”⁶.

Marksowski materializm historyczny znalazł licznych kontynuatorów, którzy, najogólniej rzecz biorąc, poszli w dwóch kierunkach, a mianowicie w kierunku ortodoksyjnym czy dogmatycznym lub aktywistycznym czy humanistycznym. W pierwszym kierunku rozwijają myśl Marksa tacy intelektualisci jak: Karol Kautsky, Jurij Plechanow, Mikołaj Bucharin, Włodzimierz Lenin, a także Józef Stalin, który nadał mu skrajnie wulgarną formę. Sztandarowymi przedstawicielami drugiego kierunku są Antonio Gramsci, Gyorgy Lukacs oraz Erich Fromm. Pierwszy kierunek przybrał charakter determinizmu ekonomicznego, w którym o systemie społecznym decydują warunki techniczne i ekonomiczne. Drugi natomiast, podkreślający podmiotową i sprawczą rolę działań ludzkich, nadał ogromne znaczenie czynnikom świadomościowym, kulturowym, aksjologicznym, a w konsekwencji postawom i wartościom ludzi.

Teoria podmiotowości i stawania się społeczeństwa powstała pod koniec XX wieku, jako odpowiedź na potrzebę nowej koncepcji zmian społecznych i historycznych. Nazywana też, dzięki Jeffrey'owi Alexandrowi, „nowym ruchem teoretycznym”⁷, teoria ta powstała czy jest konstytuowana w ramach dwóch nurtów, które ujmują społeczeństwo jako dynamiczny proces, w ramach którego ludzie poprzez swoje działania kreują i reprodukują własną egzystencję, natomiast struktury społeczne stają się czynnikami hamującymi lub wspierającymi dalszą aktywność. Świat społeczny postrzegany jest jako rzeczywistość, na którą mają wpływ zarówno czynniki historyczne, jak i podmiotowe⁸. Z jednej strony jest to teoria historyczna, której sztandarowymi przedstawicielami są

5 P.A. Sorokin (1937), *Social and Cultural Dynamics*, t. 1-4, New York.

6 P. Sztompka (2005), *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, dz. cyt., ss. 517-524.

7 J.C. Alexander (1988), *The New Theoretical Movement*. W: N.J. Smelser [red.], *Handbook of Sociology*, Newbury Park, ss. 77-102.

8 P. Sztompka (1991), *Society in Action: The Theory of Social Becoming*, Cambridge.

tacy intelektualści jak: Norbert Elias, Charles Tilly, Theda Skocpol, Michael Mann, z drugiej natomiast teoria podmiotowości, której reprezentantami są: Walter Buckley, Alain Touraine, Anthony Giddens, a także Piotr Sztompka.

Pierwsza z teorii, a mianowicie historyczna, zakłada, że świat społeczny nie jest stały, ale dynamiczny i nieustannie stający się. Społeczeństwo zaś raczej się staje i konstytuowane jest przez zdarzenia. Zmiana społeczna w świetle tej teorii polega na zbieganiu, krzyżowaniu i ścieraniu się wielu tendencji i procesów. Społeczeństwo stanowi płynną siatkę stosunków społecznych, a zmiana wyłania się za każdym razem jako skumulowany rezultat etapów poprzedzających oraz załączek procesów w przyszłości. Czynnikiem sprawczym zmiany społecznej są indywidualne i zbiorowe podmioty społeczne i ich działania. Zatem ludzie tworzą swoje społeczeństwo i historię w taki sposób, że poprzednie struktury społeczne determinują aktualne, a aktualne, zmieniane przez pokolenia, determinują struktury przyszłe. Druga teoria, a mianowicie teoria podmiotowości, oparta jest na kilku założeniach ontologicznych. Społeczeństwo to płynna, nieustannie zmieniająca się rzeczywistość. Źródłem owej zmienności są indywidualni i zbiorowi członkowie tegoż społeczeństwa, ich sprawstwo i ich aktywność. Zmiana i jej szybkość jest wypadkową ścierania się różnorodnych pluralistycznych sił i interesów. Każde działanie jest warunkowane (determinowane) strukturami zastanymi i struktury te kształtuje (determinuje).

Zatem teoria stawania się społeczeństwa to próba wykorzystania założeń zarówno współczynnika historycznego, jak i podmiotowego. Każdy fakt społeczny w świetle tej teorii jest w konsekwencji efektem spójności czynnika jednostkowego i strukturalnego, wycinkiem pola jednostkowo-strukturalnego. Owe pole jest w nieustannym ruchu, zmienia się i jest procesem. Elementarnym i podstawowym składnikiem społeczeństwa są zdarzenia społeczne. Są one rozumiane jako każde zdarzenie, zaczynające się od toalety porannej, a na wyborach parlamentarnych kończące. Wszystko toczy się w ramach struktur społecznych i ma charakter w pełni dynamiczny i procesowy. Podmiotowość jest rozumiana jako szczególna właściwość społeczeństwa, która wyraża się w zdolności do społeczno-historycznej *praxis*. Innymi słowy możemy powiedzieć, że podmiotowość to zdolność społeczeństwa do przekształcania się. Jest to szczególna wypadkowa zdolności jednostek i zbiorowości, potencjalności struktur społecznych do powodowania przemiany. Podmiotowość społeczeństwa nie zapewnia sama z siebie transformacji, ale może przebiegać od społeczeństwa pasywnego do społeczeństwa aktywnego, pokonującego bariery i nieustannie budującego nową rzeczywistość⁹

Od społeczeństwa tradycyjnego do społeczeństwa (po)nowoczesnego

W historiozoficznej koncepcji ewolucjonistycznej wymienianych jest wiele formacji społecznych. Podstawowym kryterium ich wyodrębnienia jest sposób wykonywania pracy niezbędnej do utrzymania siebie i najbliższych, a później do osiągnięcia zysku. Zarówno w ewolucjonizmie, jak i marksizmie wymieniane są różne etapy rozwoju społecznego,

⁹ P. Sztompka (2002), Teorie zmiany społecznej. W: *Encyklopedia socjologii*, t. 4, Warszawa, ss. 232-238.

które są typami społeczeństw czy formacjami społecznymi. Niezależnie od tego, każda formacja społeczna różni się od innych nie tylko przez sposób wykonywania pracy, ale także ze względu na inne cechy, takie np. jak powiązania społeczne ludzi, podział pracy, zróżnicowania i nierówności społeczne, ruchliwość społeczna, poziom analfabetyzmu, kształt rodziny, dominujący rodzaj kontroli społecznej itp.

Socjologowie zasadniczo nie interesują się perspektywami historiozoficznymi, bowiem koncentrują swą uwagę przede wszystkim na nowoczesnym społeczeństwie przemysłowym. Dla lepszego poznania tegoż społeczeństwa stosują dychotomiczny podział na społeczeństwo tradycyjne, przednowoczesne oraz społeczeństwo industrialne, przemysłowe, nowoczesne. Społeczeństwo nowoczesne rozumieją jako społeczeństwo, które pojawiło się w wyniku rewolucji naukowo-technicznej zapoczątkowanej w Wielkiej Brytanii w połowie XVIII wieku, w europejskim kręgu kulturowym. Społeczeństwo tradycyjne interesuje ich o tyle, o ile jego znajomość pozwala na lepsze poznanie społeczeństwa nowoczesnego.

Większość socjologów sądziła, że społeczeństwo przemysłowe jest ostatnią formacją społeczną w procesie rozwoju, nie wykluczając oczywiście jego modernizacji i wewnętrznych zmian oraz modyfikacji. Jednak w drugiej połowie XX wieku, za sprawą Daniela Bella¹⁰, pojawiła się w obiegu naukowym nowa formacja społeczna, a mianowicie społeczeństwo poprzemysłowe, postindustrialne, ponowoczesne. Zostało ono wyodrębnione według takich kryteriów jak struktura zatrudnienia i organizacja pracy związana z dominacją rozwiązań naukowych i nowych technologii.

Zatem dokonajmy charakterystyki wymienionych formacji społecznych, aby w dalszej części pracy spróbować wykazać przyczynowe związki pomiędzy zmianą społeczną, przejściem od społeczeństwa tradycyjnego do nowoczesnego, a zmianą w sporcie.

Społeczeństwo tradycyjne rozwijało się od początku ludzkości w sposób systematyczny i powolny, osiągając stopniowo coraz doskonalsze sposoby wykonywania pracy i utrzymywania się przy życiu. Charakterystycznymi cechami tegoż społeczeństwa jest dominacja rolnictwa i gospodarki naturalnej. Jednostkami produkcyjnymi są gospodarstwa domowe, w których wytwarza się towary prawie wyłącznie w celu zaspokojenia potrzeb członków gospodarstwa. Nie ma pieniądza lub odgrywa on mało znaczącą rolę, bowiem wymiana towarowa jest znikoma, a produkcja nie jest nastawiona na zysk. Pieniądz ma niewielki wpływ na pozycję w stratyfikacji społecznej. Ludność przede wszystkim tworzy wiejskie społeczności lokalne, w których ruchliwość przestrzenna i społeczna jest niewielka. Niewielki odsetek posiada umiejętność pisania i czytania. Ważną rolę odgrywają rodziny i sąsiedztwa, a także bardzo sprawna nieformalna kontrola społeczna. Komunikacja ma charakter bezpośredni (*face to face*) i ogranicza się do własnej społeczności lokalnej.

Przełom XVIII i XIX wieku to czas wielkiego przełomu w życiu społeczeństw europejskich spowodowany przede wszystkim rewolucją naukowo-techniczną, u podstaw której legły trzy wartości: rozum, postęp i zmiana. Charakterystycznymi cechami rodzącej się nowej formacji jest industrializacja i urbanizacja, powstawanie fabryk

10 D. Bell (1974), *The Coming of Post-Industrial Society*, New York.

i zakładów pracy, które zgłaszają zapotrzebowanie na siłę roboczą. Migruje ona z wiejskich społeczności lokalnych do wielkich skupisk ludzkich, które tworzą społeczności miejskie, różne od tych, jakie były wcześniej ich udziałem. Migracje te tworzą nową sytuację egzystencjalną wielkich mas ludzi. Oderwanie od środowiska rodzinnego powoduje zanik kultury ludowej, tradycyjnych więzów społecznych, nieformalnej kontroli społecznej. Życie w tragicznych warunkach higienicznych, mordercza i wielogodzinna praca za marną zapłatę, nowy rytm życia narzucony przez fabryczne zegary, powodują chaos i zagubienie ludzi. W takich okolicznościach tworzy się gospodarka rynkowa, nastawiona na masową produkcję towarów za pomocą maszyn i nowoczesnych technologii. Następuje podział pracy i tworzy się system kooperacji jednostek produkcyjnych, które prowadzą działalność nastawioną na zysk, na sukces finansowy. Zaczyna coraz większą rolę odgrywać zamożność, która z większą siłą wyznacza miejsce jednostki w społeczeństwie. Zwiększa się ruchliwość przestrzenna, ale także społeczna. Pojawia się zapotrzebowanie na ludzi dobrze wykształconych, zwiększa się tym samym rola oświaty i nauki, powstają zbiorowości społeczne nowego rodzaju, a mianowicie oparte na normach prawnych. Razem z upowszechnianiem produkcji z wykorzystaniem maszyn i nowoczesnych technologii rodzi się nowy rodzaj kultury, a mianowicie kultura masowa, która zastępuje zanikającą kulturę ludową i szybko, dzięki prasie, radiu i później telewizji, ogarnia coraz większe rzesze ludzi. Wraz ze zmianą formacji społecznej zmieniają się cechy społeczeństwa przemysłowego, które charakteryzuje orientacja na osobisty sukces, indywidualizm, racjonalność i sekularyzacja, czyli odchodzenie od dominującej roli wiary, religii i Kościoła. Następuje systematyczna demokratyzacja struktur politycznych i liberalizacja aktywności gospodarczej.

Nowy typ społeczeństwa nie tylko stał się przyczyną narodzin nowej dyscypliny naukowej, jaką była socjologia, ale także stał się impulsem do rewitalizacji sportu i ruchu olimpijskiego, neoolimpizmu, które odradzały się na nowych zasadach, zgodnych z logiką społeczeństwa przemysłowego.

Zmiana społeczna związana z przejściem od społeczeństwa tradycyjnego do nowoczesnego zasadniczo wyczerpuje nasze potrzeby dotyczące założeń teoretycznych do dalszych analiz, ale mając na uwadze pewien porządek i kompletność przekazu, scharakteryzujemy jeszcze jeden typ społeczeństwa, które wyłania się na naszych oczach, a mianowicie chodzi o społeczeństwo ponowoczesne, postindustrialne, nazywane przez Petera Druckera także postkapitalistycznym¹¹. Przez innych jest ono nazywane, ze względu na charakterystyczne swoje cechy, społeczeństwem informacyjnym, społeczeństwem ryzyka czy społeczeństwem opartym na wiedzy¹². Różne nazwy używane do określenia tej nowej, tworzącej się formacji społecznej są konsekwencją zwracania uwagi na różne, ale jednocześnie charakterystyczne jej cechy. Jedni socjologowie wskazują, że charakterystyczną cechą jest zmiana struktury zatrudnienia i organizacji pracy, będących wynikiem coraz większej obecności nowych technologii, inni wskazują, że przesunięcie zatrudnienia ze sfery produkcji towarów do sfery usług i związana z tym intensyfikacja interakcji jest tą

11 P. Drucker (1999), *Spoleczeństwo pokapitalistyczne*, Warszawa.

12 J. Kleer (2009), *Gospodarka oparta na wiedzy a globalizacja: związki czasowe i przyczynowe*. W: J. Kowicz-Jawor [red.], *Gospodarka oparta na wiedzy – wyzwanie dla Polski*, Warszawa.

charakterystyczną cechą. Kolejni stoją na stanowisku, że jest nią rozwój nowych urządzeń (komputerów) i technologii informatycznych, umożliwiających produkcję, modyfikację i przekazywanie wielkiej ilości informacji. W społeczeństwie tym informacja jest takim pożądanym towarem, jakim były produkty materialne w społeczeństwie nowoczesnym. W związku ze zwiększającym się znaczeniem informacji, kolejni socjologowie zwracają uwagę na zmianę składu zawodowego i płynność rynku zatrudnienia oraz brak stabilizacji zawodowej. Wszystko to powoduje, że społeczeństwo to staje się społeczeństwem ryzyka. Techniki informacyjne sprzyjają z kolei powstawaniu międzynarodowych korporacji (Coca-Cola, McDonald's, Adidas, Carrefour, General Motors, Citibank), które prowadzą interesy w skali globalnej. Globalizacja jest procesem, w którym uczestniczą zarówno społeczeństwa nowoczesne, jak i przednowoczesne. Charakterystycznymi jej cechami jest światowy podział pracy i wymiany rynkowej, przepływ towarów i usług, pracowników i kapitału, technik i technologii, idei i środków informacji. Globalizacja przyczynia się do zintensyfikowania zewnętrznych wpływów na funkcjonowanie i życie poszczególnych społeczeństw. Powoduje także wzrost świadomości na temat zależności od siebie poszczególnych części świata, ale także świadomość odpowiedzialności za losy tego świata. Powoduje to rozwój międzynarodowych instytucji, które rozwiązują problemy w skali globalnej, choćby takich jak Międzynarodowy Fundusz Walutowy, Bank Światowy, ONZ czy UNESCO.

Globalny sport w globalnym świecie

Tendencje globalistyczne dały o sobie znać i stały się wyraźne pod koniec XX wieku. Globalizacja stała się przedmiotem zainteresowania ze strony intelektualistów, którzy postrzegają ją jako szansę dla współczesnego świata lub odwrotnie, nadają jej zabarwienie pejoratywne, nazywając ją trochę prześmiewczo macdonaldyzacją, coca-colonizacją, amerykańizacją, westernizacją czy imperializmem kulturowym. Przeciwnicy globalizacji podejmują działania mające na celu przeciwstawienie się jej, między innymi poprzez organizację protestów na globalną skalę, np. w Seattle, Waszyngtonie, Pradze, Davos itd. Zwolennicy globalizacji widzą w niej szansę na ekspansywny rozwój nowoczesnej formacji społecznej.

Prekursor problematyki globalizacji, amerykański socjolog Roland Robertson, definiuje ją jako zbiór procesów, które czynią świat społeczny jednym¹³ Tak rozumiane procesy globalizacji są obecne na gruncie sportu, czy lepiej byłoby powiedzieć, że organizują ten sport we wszystkich niemal jego aspektach.

Nowoczesna technika i nowoczesne technologie oplatają świat siecią połączeń komunikacyjnych i telekomunikacyjnych, czyniąc z niego gęstą ogólnoswiatową sieć internetowych połączeń. Powodują, że świat staje się, jak przewidywał kanadyjski teoretyk kultury masowej Marshall McLuhan, „globalną wioską”¹⁴. Informacje i obrazy sportowe są przekazywane z najdalszych zakątków świata globalnej rzeszy odbiorców,

13 R. Robertson (1992), *Globality, Global Culture and Images of World Order*. W: H. Haferkamp, N.J. Smelser [red.], *Social Change and Modernity*, Berkley, ss. 395-411.

14 M. McLuhan (1964), *Understanding Media: The Extensions of Man*, New York.

którzy na bieżąco mogą śledzić przebieg rywalizacji sportowej. Stwarza to wrażenie, jakbyśmy razem uczestniczyli w tym samym wydarzeniu, choć często dzieli nas wielka przestrzenna odległość. Tworzy się coś na wzór wirtualnej więzi, która nie jest ufundowana na wspólnocie wartości, tradycji i kultury symbolicznej, ale na nie do końca uświadomionej wspólnocie zainteresowań i pasji. W procesie tym są wykorzystywane już nie tylko komputery, ale także tablety, palmtopy, smartfony, iPady, iPhone'y i inne.

Rozwój techniki i wypracowanie nowoczesnych technologii przyczyniły się do powstania takich nowych sposobów komunikowania, jak prasa, radio i telewizja. Prasa papierowa, choć odegrała wielką rolę w przekazywaniu informacji sportowych, ze względu na niemożliwość przekazywania informacji na bieżąco, odgrywa dzisiaj nieco mniejszą rolę, choć ma swoje rzesze zwolenników. W znaczącym stopniu prasa została zastąpiona przez radio, którego walorem jest możliwość werbalnego przekazywania informacji sportowych na bieżąco, natomiast mankamentem brak przekazu wizualnego. Najbardziej rozpowszechnionym medium jest oczywiście telewizja, za pomocą której ogromne masy rozproszone na całym świecie mogą równocześnie śledzić przebieg wydarzenia sportowego. Mogą jednocześnie uczestniczyć w wydarzeniu geograficznie lokalnym, ale dzięki przekazowi telewizyjnemu w pełni globalnym. Dotyczy to przede wszystkim takich megawydarzeń jak igrzyska olimpijskie (letnie i zimowe), mistrzostwa świata w najpopularniejszych dyscyplinach sportu, takich jak piłka nożna, lekka atletyka, piłka siatkowa czy koszykówka, wyścigi Formuły 1 (cykl najbardziej prestiżowych międzynarodowych wyścigów samochodowych na świecie, zwanych również wyścigami Grand Prix), najbardziej prestiżowe, wielkoszlemowe turnieje tenisowe: Australian Open (Melbourne), Roland Garros (Paryż), Wimbledon (Londyn) oraz US Open (Nowy Jork), czy UEFA Champions League. Eventy sportowe, dzięki środkom masowego przekazu stały się najbardziej rozpoznawalnymi markami w światowej skali, w których uczestniczą miliardy ludzi rozsianych po całym świecie i reprezentujących obie płci, różne kategorie wiekowe, klasy i warstwy społeczne, różne usytuowanie w stratyfikacji społecznej na drabinach wykształcenia, bogactwa, dostępu do władzy i prestiżu społecznego. W ten sposób globalny sport spektatorski osiągnął poziom niemal pełnej demokratyzacji przez stanie się udziałem wszystkich.

Globalizacja sportu nie polega wyłącznie na przekazywaniu informacji ogromnym rzeszom odbiorców rozsianych po całym świecie, ale także na tym, że staje się on coraz silniej powiązany siecią różnorodnych zależności ekonomicznych, finansowych, politycznych i kulturalnych. Gdy mówimy o globalizacji ekonomicznej to mamy przede wszystkim na uwadze kwestie dotyczące globalizacji sportowego sponsoringu. Oznacza to, że międzynarodowe firmy i korporacje nie ograniczają swych działań sponsorskich wyłącznie do węższej lub szerszej rozumianych społeczności lokalnych, ale prowadzą działalność sponsorską na wielu rynkach jednocześnie, obejmując swą siecią sponsorską imprezy, ligi, drużyny, kluby i zawodników ulokowanych w różnych częściach świata. Przykładowo, igrzyska olimpijskie w Londynie w 2012 roku były wspierane finansowo i materialnie przez 53 sponsorów z różnych części świata, którzy za prawa posługiwania się tytułem oficjalnych sponsorów zapłacili łącznie 1,4 mld funtów (2,2 mld dolarów). Największymi kwotami wsparli igrzyska sponsorzy główni, tacy jak Coca-Cola i McDo-

nald's – po 100 mln funtów, którzy mieli zagwarantowany globalny czas antenowy w trakcie trwania igrzysk. Ich logotypy i reklamy pojawiały się przed, po i w trakcie każdej transmisji, informując wszystkich odbiorców, że najlepszym napojem i jedzeniem, nie tylko dla sportowców, są coca-cola i fast foody (hamburgery, frytki, hot dogi, zapiekanki itp.). Byli to bardzo niewygodni sponsorzy, którzy dzięki zaangażowaniu wielkich pieniędzy, za zgodą organizatora igrzysk i Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego, reklamowali wysokokaloryczne i niezdrowe produkty spożywcze, co stało w jawnej sprzeczności z realizowanymi w Londynie i Wielkiej Brytanii programami na temat racjonalnego żywienia, skierowanymi do dzieci, młodzieży i innych zbiorowości. „Brytyjskie media biją na alarm – czytamy na jednym z portali internetowych. – Otyłość przybrała tam rozmiary epidemii. Winą obarcza się przede wszystkim restauracje typu fast food, które w trosce o zyski wciskają klientom jak najwięcej kalorii”¹⁵ Na oczach globalnej widowni mieliśmy do czynienia z wielką manipulacją, w tle której wartości i idee przegrywają z korzyściami i zyskiem. Globalna manipulacja nie dotyczy tylko promocji niezdrowych produktów, ale także samych sposobów reklamowania różnych produktów, wykorzystywania marki olimpijskiej, która jest jedną z najdroższych na świecie, jak wynika z najnowszego raportu Brand Finance (wyżej wyceniany jest tylko Apple)¹⁶, do ukrytej, nieuczciwej promocji marki i produktów, nazywanych „ambush marketingiem”. Przykładowo, podczas igrzysk olimpijskich w Londynie na straży praw sponsorów stało 270 policjantów specjalnie przeszkolonych w tropieniu marketingowych spisków, nazywanych przez Anglików „brand Police”, czyli „markową policją”

Kolejnym przykładem globalnych transakcji ekonomicznych w dziedzinie sportu jest właścicielstwo wielu najważniejszych klubów piłkarskich. Podejmowane decyzje o kupnie klubu nie mają związku z miejscem działania firmy, ale mają często ponadlokalny, ponadnarodowy, ponadkontynentalny, ponadkulturowy i ponadreligijny charakter. Taka sytuacja ma miejsce w przypadku angielskiego klubu Leeds United, którego właścicielami są arabscy szejkowie z GFH Capital, firmy, która powołała *Islamic Corporation for the Development of the Private Sector (ICD)*, *Islamic Development Bank Group (IDB)* oraz *Gulf Finance House BSC*. Roman Abramowicz, Rosjanin, przez wiele lat właściciel firmy naftowej Sibneft, członek tzw. grupy kremlowskiej za czasów Borysa Jelcyna, obecnie oligarcha luźno powiązany z Kremlen, najbogatszy obcokrajowiec mieszkający w Wielkiej Brytanii z fortuną ocenianą przez „Sunday Times” na 23,5 mld. dol., jest właścicielem angielskiego klubu piłkarskiego Chelsea Londyn. Podobna sytuacja występuje także w sponsorowaniu najbardziej prestiżowych międzynarodowych lig i turniejów, a także narodowych rozgrywek ligowych w najpopularniejszych dyscyplinach sportu.

Globalizacja w sporcie jest związana także z globalizacją rynku pracy, na którym dokonywane są transakcje kupna – sprzedaży zawodników, trenerów, lekarzy, fizjoterapeutów i innych. Zawodnicy w sporcie zawodowym zmieniają miejsca zatrudnienia

¹⁵ <http://www.search.ask.com> (15.2.2014).

¹⁶ Z porównania wartości sportowego wydarzenia z corocznym rankingiem Global 500, to igrzyska olimpijskie w Londynie, których wartość wynosi prawie 47,6 mld dol., pokonują takich gigantów technologicznych jak Google (blisko 47,5 mld dol.) czy Microsoft (45,8 mld dol.), Samsung (38,2 mld dol.), GE (33,2 mld dol.) i Coca-Cola (31,1 mld dol.).

bez ograniczeń. Praktycznie jedynym kryterium są pieniądze, które jest gotowy wyłożyć przyszły pracodawca. Nie mają większego znaczenia tradycyjne kryteria przynależności klubowej, takie jak lokalny patriotyzm, przywiązanie do barw i symboliki lokalnego klubu, czy więzi łączące zawodnika ze społecznością lokalną. Zawodnik jest jak towar, który posiada określoną wartość użyteczną. Na kwestię przepływu i kupowania zawodników zwraca uwagę F. Foer¹⁷, który eksponuje kwestie jednokierunkowości tych transakcji, a mianowicie utalentowani i dobrze rokujący sportowcy przechodzą do klubów będących na wyższym poziomie organizacyjnym i o lepszej kondycji finansowej. Przykładowo, w bardzo konserwatywnej do niedawna Bundeslidze, wśród osiemnastu drużyn sześć zespołów zatrudnia powyżej 40% obcokrajowców: Hamburger SV, Hannover 96, Schalke 04, VfB Stuttgart, VfL Wolfsburg oraz TSG Hoffenheim. W składach klubów Bundesligi 49,2% stanowią obcokrajowcy. W Serie A, wśród dwudziestu zespołów 11 posiada w swoich szeregach przewagę obcokrajowców. Łącznie 51,8% zawodników w Serie A to obcokrajowcy. Premiership to lider w importowaniu piłkarzy. Na dwadzieścia zespołów tylko Norwich ma w składzie więcej Anglików niż obcokrajowców. W Premier League uczestniczy 502 piłkarzy, z których 334 to obcokrajowcy. Rekordzista w zatrudnianiu obcokrajowców to londyński Fulham. Na 27 piłkarzy tylko trzech to Anglicy. Także tylko trzech Anglików ma w swoim składzie Swansea. Łącznie w Premier League występuje 66,5% obcokrajowców. W hiszpańskiej La Lidze tylko trzy zespoły mają w swoich szeregach więcej obcokrajowców, niż Hiszpanów, a mianowicie Malaga (70,8%), Real Madryt (55,2%) i Valencia (52%). Podobna sytuacja występuje wśród trenerów piłkarskich, którzy w najbardziej prestiżowych ligach stanowią blisko 50%.

Pojawiają się także nowe formy organizacji formalnych, które mają charakter międzynarodowy i oderwane są od konkretnego miejsca czy kraju. Najbardziej oczywistym przykładem są organizacje zajmujące się produkcją sprzętu sportowego i infrastruktury sportowej. Drugie z nich uczestniczą w przetargach na wykonanie obiektów sportowych, najczęściej w związku z przygotowaniem dużej imprezy sportowej typu igrzyska olimpijskie, mistrzostwa świata czy Europy. Przykładem może być budowa Stadionu Narodowego w Warszawie na Euro 2012. Obiekt został zaprojektowany przez konsorcjum JSK Architekci Sp. z o.o., Gerkan, Marg und Partner International GmbH, we współpracy z Schlaich Bergermann & Partner GmbH, odpowiedzialnych za wykonawstwo inżynieryjne. Wykonawcą generalnym było niemiecko-austriacko-polskie konsorcjum pod wodzą Alpine Bau, w skład którego wchodziły: Alpine Bau Deutschland, Alpine Construction Polska, PBG SA oraz Hydrobudowa Polska SA.

W przypadku producentów sprzętu i odzieży sportowej, główną rolę odgrywają międzynarodowe korporacje, takie jak Nike, Adidas czy Under Armour, które reklamują i sprzedają swe produkty na całym świecie. W korporacjach tych występuje międzynarodowy podział pracy według zasady, że wiedzę, zdobytą w wyniku rozwoju nauki, nowoczesne techniki i technologie posiadają kraje bogate, natomiast produkcją towarów zajmują się kraje peryferyjne, w których jest dostęp do tanich surowców i taniej siły roboczej.

17 F. Foer (2006), *Jak futbol wyjaśnia świat, czyli nieprawdopodobna teoria globalizacji*, Lublin.

Przejawem globalizacji w sporcie jest powstanie i funkcjonowanie międzynarodowych organizacji sportowych, takich jak Międzynarodowy Komitet Olimpijski, FIFA, UEFA, IAFF, FIBA i wiele innych. Powstanie dwóch pierwszych organizacji, a także rewitalizację w 1896 roku igrzysk olimpijskich, brytyjski socjolog Joseph Maguire nazywa trzecią fazą sportyzacji¹⁸. Organizacje te i im podobne przyjmują atrybuty charakterystyczne dla suwerenności państwowej, włącznie z posiadaniem uprawnień do podejmowania decyzji wiążących kraje będące członkami tych organizacji oraz prawo jurysdykcji ponad sądami krajowymi. Przykładem prawnej nadrzędności FIFA i UEFA wobec prawodawstwa polskiego może być sytuacja, jaka powstała w związku z aferą korupcyjną w polskiej piłce nożnej. Minister sportu w dniu 19 stycznia 2007 roku wprowadził zarząd komisaryczny. Kurator przejął kompetencje organów wybieralnych, czyli prezesa, prezydium, zarządu oraz zgromadzenia delegatów. FIFA i UEFA poinformowały, że nie uznają ustanowionego przez ministra sportu kuratora w Polskim Związku Piłki Nożnej, a konsekwencją tych działań będzie zawieszenie polskich drużyn we wszelkich rozgrywkach międzynarodowych – od występów towarzyskich po mecze reprezentacji.

Globalizacja w sporcie związana jest także ze zjawiskiem popularyzacji sportów euroamerykańskich niemal we wszystkich krajach świata. Sporty te, takie jak piłka nożna, piłka siatkowa, koszykówka, lekka atletyka i inne, są uprawiane na całym globie z myślą o międzynarodowej rywalizacji sportowej podczas igrzysk olimpijskich, mistrzostw świata, mistrzostw Europy, turniejów, gal i mitingów. Uczestnicy rywalizacji, reprezentujący różne nacje, cywilizacje, kultury, społeczeństwa i kraje czy organizacje sportowe respektują określone przepisy i regulaminy. Sukces sportowy, zwłaszcza odniesiony przez przedstawicieli krajów peryferyjnych i w prestiżowej dyscyplinie może być początkiem drogi awansu społecznego, nie tylko ograniczonego do społeczności rodzimej, ale społeczności w pełnym tego słowa znaczeniu globalnej¹⁹

Globalny sport spektatorski często powoduje zmiany tożsamości kibiców zgodnie z logiką globalnej kultury konsumpcyjnej. Polega to na tym, że dotychczasowe tożsamości kibicowskie związane z patriotyzmem lokalnym i przywiązaniem do barw lokalnego klubu zastępowane są tożsamościami będącymi wynikiem identyfikacji z drużynami i zawodnikami umiejscowionymi w różnych częściach świata. Tożsamości te nie tworzą się, jak to bywało w tradycji, poprzez bezpośredni kontakt z klubem, jego symboliką, zawodnikami i lokalną społecznością kibiców, ale w przestrzeni wirtualnej, bez konieczności bycia w sporcie naprawdę, realnie i prawdziwie. Choć cyberprzestrzeń w wielu przypadkach traktowana jest jako najprawdziwsza rzeczywistość. Potwierdzeniem interesującego nas zjawiska jest fakt posiadania przez Manchester United 40 milionów kibiców w Azji i blisko 5 milionów w Stanach Zjednoczonych²⁰

Globalizacja sportu polega również na tym, że duża część sportowców profesjonalnych znaczącą część swojego życia spędza w oderwaniu od miejsca swojego stałego zamiesz-

18 J. Maguire (2003), Sport, Identity Politics and Globalization. In: R. Robertson, K.E. White [red.], *Globalization: Critical Concepts in Sociology*, Routledge, London, New York.

19 R. Giulianotti (2005), *Sport: A Critical Sociology*, Oxford.

20 J.S. Hill, J. Vincent (2008), Globalization and Sports Branding. The Case of Manchester United, *International Journal for Sport Marketing & Sponsorship*, nr 6.

kania. Chodzi tu zarówno o częste zmiany pracodawcy, klubu, jak również krążenie po świecie w związku z uczestnictwem w obozach kondycyjnych, spotkaniach w ramach różnorodnych międzynarodowych lig czy spotkań reprezentacji kraju. W związku z tym wiele czasu spędzają na lotniskach, w samolotach, w hotelach i na obiektach sportowych w różnych częściach świata.

Efektom omówionych wyżej procesów jest dynamiczna uniformizacja sportu, który przestaje być elementem kultury społeczności lokalnych, ale staje się systemem światowym²¹. Towarzyszy temu zjawisko homogenizacji sportu, która polega na upodabnianiu do siebie nie tylko form aktywności ruchowych, sportowych przepisów, ale także sportowej konsumpcji, mód i obyczajów. Tworzy się nowy rodzaj tożsamości światowej, w której kategoria „my” wychodzi poza ramy społeczności lokalnej czy narodowej. Powstaje więc obiektywna i subiektywna w sporcie w skali światowej, które stanowią zaczyn do powstania sportu światowego²².

Technika i technologia w służbie sportu

Zmiana społeczno-kulturowa, jaka dokonała się w wielu krajach europejskich na przełomie XVIII i XIX wieku, była wynikiem wielu zjawisk i procesów, jakie poprzedziły tę zmianę. Wskazuje się tutaj najczęściej na doświadczenia związane z podróżami handlowymi do innych krajów i regionów świata, w wyniku których coraz powszechniejsza stawała się świadomość różnorodności kultur i społeczeństw. Okazało się, że nie ma jednego, uniwersalnego wzoru organizacji społecznej, a tym samym nie ma takiej samej kultury. W wyniku tego dostrzeżono, że formy życia społecznego są nie tylko geograficznie, ale także historycznie zmienne. W związku z tym pojawiło się pojęcie rozwoju, które później zrobiło zawrotną karierę w opisie i analizie społeczeństwa nowoczesnego.

Kolejnym ważnym wydarzeniem, które poprzedziło zmianę, była wielka rewolucja francuska, która obaliła przekonanie, że porządek społeczny jest uzależniony wyłącznie od woli władcy, który, gdy zechce, może nadać życiu społecznemu nowe oblicze, bardziej odpowiadające oczekiwaniom wszystkich. Ukazała ona, że procesy społeczne mają w dużej części spontaniczny charakter, a likwidacja formalna dziedziczonych nierówności, związanych ze szlachtetnym urodzeniem, nie likwiduje nierówności społecznych.

Jednak podstawową przyczyną zmiany społecznej, przejścia od społeczeństwa tradycyjnego do społeczeństwa nowoczesnego, było przyspieszenie tempa uprzemysłowienia, które zostało nazwane rewolucją przemysłową. Rozwój techniki i nowoczesnych technologii stały się znakiem firmowym tej zmiany. Polegała ona przede wszystkim na przejściu od gospodarki opartej na rolnictwie, w której gospodarstwa były jednostkami nie tylko reprodukcyjnymi, ale także produkcyjnymi, do gospodarki, w której jednostkami produkcyjnymi były fabryki wytwarzające towary nie dla swoich potrzeb, ale na rynek, który wiązał jednostki produkcyjne i skłaniał do konkurencji, ale także kooperacji. Z omawianą zmianą społeczno-kulturową ściśle wiązał się proces urbanizacji, który polegał na migracji wielkich rzesz ludzi z wiejskich społeczności lokalnych do

21 I. Wallerstein (1986), *The Capitalist World Economy*, Cambridge.

22 P. Worsley (1984), *The Three Worlds: Culture and World Development*, London, s. 960.

tworzących się społeczności wielkomijskich, które powstawały wokół wielkich fabryk i zakładów pracy. Czas pracy wyznaczały wskazówki fabrycznego zegara. Pojawiło się w związku z tym pojęcie czasu wolnego.

Zmiany związane przede wszystkim z rozwojem techniki i nowoczesnych technologii wywarły znaczący wpływ na rozwój sportu. Związany on był z potrzebami zagospodarowania czasu wolnego mas pracujących w dużych skupiskach miejskich, ale także zastąpienia tradycyjnej kultury ludowej, z którą więź została zerwana, nowymi formami zabawy i rozrywki. Sport i rekreacyjna aktywność ruchowa na otwartej przestrzeni były także wynikiem naturalnej potrzeby kompensacji warunków życia i pracy w wielkim mieście. Powstaje w związku z tym wiele klubów i organizacji sportowych, mających na początku elitarny charakter, aby w późniejszym czasie ulec tendencjom demokratyzacyjnym. Tak jak Anglia była kolebką rewolucji naukowo-technicznej, tak też ona powołała pierwsze kluby sportowe. Pierwszymi były stowarzyszenia sportów wodnych, łyżwiarstwa, cyklistów, turystyczne, piłki nożnej, lekkoatletyczne, narciarskie, a następnie golfa, krykieta, rugby itp.²³ Reakcją na niehigieniczne warunki życia połączone z wielce wycieńczającą pracą w fabryce była angielska inicjatywa gier i zabaw na świeżym powietrzu, niemiecka idea powołania ogrodów Friedricha Frobla, ale także polska idea ogrodów gier i zabaw ruchowych warszawskiego przemysłowca Wilhelma Ellisa Raua oraz ogrodów Henryka Jordana²⁴.

Zmiana życia wielkich rzesz ludzi wywołana zmianą społeczno-kulturową, a zwłaszcza związana z rozwojem techniki i nowoczesnych technologii, wygenerowała potrzebę sportu ponadlokalnego, zarówno w znaczeniu przestrzennym, jak i symbolicznym, z nową wizją sensu. Odpowiedzią na potrzeby arystokracji, a zwłaszcza wielkich mas ludzkich skoncentrowanych w wielkich miastach i poszukujących rozrywki w czasie wolnym było przywrócenie do życia ruchu olimpijskiego. Został on zainicjowany przez Pierre'a de Coubertina, najpierw przez powołanie w 1894 roku Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego, a następnie w 1896 roku nowożytnych igrzysk olimpijskich, będących odpowiedzią na potrzebę rewitalizacji helleńskich wzorów *paidei* i *kalokagathii*, które łączą piękno ciała ze szlachetnością moralną i prawdą dusz, tworząc połączenie cnót w psychofizycznej harmonii²⁵

Podobne przesłanki społeczno-kulturowe legły u podstaw powstania pierwszych międzynarodowych organizacji, unii i federacji sportowych. Warto w tym miejscu wymienić Światowy Związek Chrześcijańskich Stowarzyszeń Młodzieży (1885), Amatorską Unię Atletyczną (1888), Międzynarodowy Komitet Rugby (1890), Międzynarodową Federację Towarzystw Wioślarskich (1892) i inne.

Dynamiczny rozwój nauki i techniki w tworzących się społeczeństwach nowoczesnych znalazł też swoje obiektywizacje na gruncie sportu. Zmieniały się konstrukcje sprzętu i urządzeń sportowych. Wykorzystywano coraz bardziej zaawansowane technologicznie materiały do ich produkcji, czerpiąc jednocześnie z wyników wielce kosztownych badań prowadzonych w instytutach badawczych, nie tylko zorientowanych na zmiany

23 R. Wroczyński (2003), *Powszechne dzieje wychowania fizycznego i sportu*, Warszawa, ss. 239-243.

24 W. Lipoński (2012), *Historia sportu*, Warszawa, ss. 442-446.

25 J. Lipiec (1999), *Filozofia olimpizmu*, Warszawa, s. 196.

technologiczne w sporcie, ale nastawionych na modernizację kosmiczne, militarne, motoryzacyjne, medyczne i inne. Wyniki badań naukowych i nowoczesne technologie są w ogromnym tempie aplikowane do sportu. Możemy powiedzieć, że sport pod tym względem uległ całkowitemu przeobrażeniu i niemal wszystko uległo modernizacji. Rezygnując z systematycznej analizy zjawiska, skoncentrujemy swą uwagę jedynie na kilku kwestiach. Stopień wykorzystania techniki i nowoczesnych technologii w poszczególnych dyscyplinach jest różny. Są dyscypliny niejako skazane na wykorzystanie zdobyczy nauki i techniki. Należą z pewnością do nich sporty motorowe, w których o wyniku nie tylko decydują umiejętności zawodnika, ale także możliwości maszyn. Człowiek bez komputerowej obudowy nie poradziłby sobie z odmierzaniem setnych sekundy w biegach sprinterskich czy milimetrów, np. w skoku w dal. Oddzielenie sportu od urządzeń elektronicznych jest już dzisiaj niemożliwe.

Ostatnie lata rozwoju sportu to wszechobecność czujników i minisensorów, układów RFID, które są wykorzystywane przez sportowców w procesie treningowym i w trakcie zawodów sportowych. Sensory znajdują zastosowanie niemal wszędzie, a mianowicie w obuwiu biegaczy, starterach na basenach pływackich, na liniach kortów tenisowych i w piłeczkach, w kostiumach łyżwiarzy szybkich oraz narciarzy. Pomiaru prędkości piłek dokonuje się za pomocą radarów dopplerowskich, które mierzą ich prędkość przez porównanie częstotliwości fal nadawanych i odbitych od piłki oraz czasu od odbicia. Sensory stosowane są w piłkach futbolowych, ale także w rowerach, łodziach wioślarskich i innych. Stosuje się bezprzewodowe przekaźniki, które śledzą położenie i ruchy sportowców. Sport to także poligon doświadczalny dla wielkich koncernów zajmujących się produkcją określonych towarów. Przykładem mogą być sporty samochodowe, w których producenci testują nowatorskie rozwiązania techniczne. Technologia firmy McLaren Applied Technology, wykorzystywana w wyścigach Formuły 1 służy do określania położenia i wzajemnego ruchu kierowcy, bolidu i toru względem siebie. Część ze zdobytych doświadczeń wykorzystywana jest w produkcji masowej, inne zaś w innych dyscyplinach sportu. Technologia firmy McLaren została wykorzystana podczas igrzysk w Londynie w wioślarstwie i kolarstwie do rejestracji wzajemnych ruchów sprzętu i zawodników.

Coraz powszechniej jest stosowany zegarek z wbudowanym odbiornikiem GPS i oprogramowaniem TomTom, NIKE+ Sportswatch GPS, który pozwala na rejestrację podstawowych parametrów treningu biegowego (szybkość, położenie, tętno, spalane kalorie). Po podłączeniu do komputera pozwala on na wielozmienną analizę wykonanej pracy.

Do niedawna postęp w produkcji obuwia sportowego sprowadzał się do projektowania przemysłowego, inżynierii materiałowej, co czyniło je coraz lżejszymi i lepiej dopasowanymi do stopy. Obecnie buty, poprzez wyposażenie ich w specjalny sensor, mogą rejestrować ruchy zawodnika (szybkość, przyspieszenie, rozkład sił i ciężarów). Zarejestrowane dane można za pomocą portu IR przesłać do komputera lub iPhone'a i dokonać ich analizy w specjalnej aplikacji.

Różnorodne rozwiązania techniczne i technologiczne nie tylko służą sportowcom podczas treningu i zawodów sportowych, ale także pomagają arbitrom w sędziowaniu

rywalizacji sportowej. Projektant, Andy Kurovets, skonstruował naręcznego asystenta sędziego głównego, na ekranie którego jest zegar pokazujący czas gry, ale także dane dotyczące decyzji sędziów liniowych (np. dotyczące spalonego w piłce nożnej), oceny sędziów liniowych odnośnie faulów. Sędzia główny może zrobić *challenge* spornej sytuacji i ocenić, czy piłka np. przekroczyła linię. W tenisie czy krykiecie wykorzystywane jest tzw. sokole oko, system Hawk Eye, dzięki któremu może zobaczyć, czy mała i lecąca z wielką prędkością piłeczka dotknęła linii, czy też nie. Taką informację uzyskuje się dzięki współdziałaniu kilku superszybkich kamer połączonych z komputerem.

Dzisiaj też trenerzy i komentatorzy mają do swojej dyspozycji systemy służące do odtwarzania zarejestrowanych fragmentów meczów, jak np. SportFlashback, które umożliwiają niemal w czasie rzeczywistym wygenerować trójwymiarowy obraz, pokazujący zdarzenie na boisku. Częściowo dzieje się to niejako automatycznie, na podstawie obrazu z różnych kamer, częściowo zaś scenę tworzy telewizyjny grafik. Odtworzoną w 3D scenę można obracać, oglądać i analizować z różnych stron. Można także rysować strzałki, pola krycia czy ustawienie zawodników.

Przedstawione sposoby wykorzystywania techniki i nowoczesnych technologii w sporcie oczywiście nie wyczerpują zagadnienia, ale są jedynie egzemplifikacją pewnych trendów i tendencji w sporcie, które są wynikiem zmiany społeczno-kulturowej i pojawieniem się nowej formacji, a mianowicie społeczeństwa nowoczesnego. Nie podejmujemy wielu kwestii dotyczących modernizacji sportu pod wpływem zmiany społeczno-kulturowej, bowiem musielibyśmy omówić wszystkie zmiany, jakie dokonały się w tym typie społeczeństwa. Wszystkie one w większym lub mniejszym stopniu występują w sporcie, rozumianym jako fragment szerszej rzeczywistości społeczno-kulturowej. Jednak nie możemy pominąć kwestii kultury masowej i nowoczesnych technik i technologii informacyjnych, które w sposób zasadniczy zmieniły sport i uczyniły zeń ważny element globalnej rzeczywistości. Element niesłychanie atrakcyjny, przyciągający uwagę wielkich rzesz mieszkańców całego globu.

Kultura masowa pojawiła się w wyniku rozwoju techniki i nowoczesnych technologii, które spowodowały zmianę społeczno-kulturową i stworzyły warunki do masowego przekazywania informacji rozproszonym odbiorcom znajdującym się w różnych częściach globu. Od samego początku ważne miejsce w tych przekazach zajmował sport, który zmienił swój charakter z lokalnego na globalny. Dzięki prasie, radiu i telewizji odbiorcy mogą uzyskiwać informacje na temat wydarzeń sportowych, a w przypadku telewizji wizualnie śledzić jej przebieg i słuchać komentarza profesjonalnego sprawozdawcy. Dzięki telewizji miliardy ludzi mogą uczestniczyć w spektakularnej konsumpcji najważniejszych wydarzeń sportowych. O atrakcyjności widowiska i jego obecności na antenie nie decydują nieliczni nadawcy, ale odbiorcy, których gusta i oczekiwania są permanentnie ewaluowane i monitorowane, a następnie zaspokajane poprzez transmisje sportowe.

O wielkiej roli sportu w kulturze masowej świadczy najlepiej ostra rywalizacja między potentatami telewizyjnymi o prawa do transmitowania najważniejszych wydarzeń sportowych. Do rywalizacji stają najwięksi, którzy gotowi są wyłożyć grube miliardy dolarów za uzyskanie praw. Jeden z największych potentatów na rynku medialnym, firma NBC, nabyła za 4,38 mld dolarów prawa do transmisji w Stanach Zjednoczonych igrzysk

olimpijskich od 2014 do 2020 roku. Amerykańska sieć telewizyjna z siedzibą w Nowym Jorku pokonała Fox Broadcasting Company oraz ESPN. Pokazała tym samym relacje z zimowych igrzysk w Soczi w 2014, ale także będzie transmitowała letnie igrzyska w Rio de Janeiro w 2016 oraz imprezy w 2018 i 2020 roku.

Udział telewizji w wydarzeniach sportowych czyni z nich globalne *eventy*, które przyciągają największe i najbogatsze korporacje międzynarodowe, gotowe do finansowego ich wspierania w zamian za promocję marki i wytwarzanych produktów. Można nawet powiedzieć, że sport, telewizja i biznes stworzyły coś na wzór stalowego trójkąta, który jest nierozzerwalny ze względu na interesy każdego z nich. Wszystkie elementy są uzależnione od siebie i dopiero ich wspólnota działań daje oczekiwane efekty każdemu.

Sport zmienia się także pod wpływem Internetu oraz innych środków telekomunikacyjnych. Przez Internet nie tylko społeczność globalna może śledzić przebieg rywalizacji sportowej, ale może także, korzystając z interaktywności tego medium, komentować, dyskutować i przekazywać informacje.

Sport jako obszar tworzenia osobowości nowoczesnej

Dotychczas opisywane były zmiany sportu zachodzące pod wpływem zmiany społeczno-kulturowej, polegającej na przekształceniu się społeczeństwa tradycyjnego w społeczeństwo nowoczesne i dotyczyły przede wszystkim zmian związanych z rozwojem techniki i nowoczesnych technologii. Spowodowały one niezwykle szybkie i głębokie zmiany we wszystkich obszarach życia ludzi, w tym także w sporcie, o czym pisaliśmy wcześniej. Do wyjaśniania tej zmiany przydatne były zarówno teoria ewolucjonistyczna, teoria cykli społecznych, ale także materializm historyczny Marksa. Jednak najbardziej przydatna okazała się teoria podmiotowości i stawania się społeczeństwa, innymi słowy orientacja humanistyczna. Z perspektywy tej, przypomnijmy, społeczeństwo nie jawi się jako historycznie konieczny etap procesu ewolucji, ale jako efekt aktywności i działania ludzkich podmiotów. Społeczeństwo jest w permanentnej zmianie i jest kształtowane poprzez przetargi, gry interesów, konflikty, negocjacje, współdziałania i współpracę. U źródeł zmiany w tej perspektywie tkwi przekonanie, że siłą sprawczą zmiany społecznej są jednostki i zbiorowości ludzkie²⁶

Na obecnym etapie analizy skoncentrujemy swą uwagę na tym, jak niejako wtórnice owa zmiana społeczno-kulturowa wpływa na osobowość nowoczesnego człowieka²⁷ Możemy w pewnym uproszczeniu powiedzieć, jak ta rzeczywistość społeczno-kulturowa, nazywana nowoczesnością, wpływa w pewnym sensie zwrotnie na podmioty tych zmian. W sposób szczególny zajmiemy się ludźmi sportu, w tym sportowcami, którzy będąc zanurzeni w sportową praktykę społeczną, są przede wszystkim członkami tegoż społeczeństwa i tej kultury, które wywierają wpływ na ich osobowości chociażby poprzez socjalizację i kontrolę społeczną.

26 P. Sztompka (1993), *The Sociology of Social Change*, Oxford, Cambridge, s. 196.

27 Dość gruntowną analizę różnych sposobów rozumienia osobowości przedstawia polski psycholog społeczny Kazimierz Obuchowski: Tenże (2000), *Osobowość*. W: Z. Bokszański, A. Kojder [red.], *Encyklopedia socjologii*, t. 3, Warszawa, ss. 28-39.

Wychodzimy z założenia, w wyniku przyjęcia ustaleń wielu antropologów społecznych (kulturowych), że występują zależności przyczynowe pomiędzy typem społeczeństwa i kultury, a cechami osobowości ludzi żyjących w tych społeczeństwach i kulturach²⁸. Niezależnie od wpływu, ogólnie mówiąc, typu społeczeństwa na osobowość, znaczący wpływ ma także usytuowanie jednostek i zbiorowości w strukturze społecznej, a mianowicie przynależność klasowa i warstwowa, wykonywany zawód, pozycje społeczne i związane z nią role, wykształcenie, zamożność, prestiż społeczny i inne. Przykładowo Robert Merton, nawiązując do idealnego modelu biurokracji Maxa Webera zauważył, że struktura biurokratyczna wpływa na osobowość urzędników²⁹. Badania na ten temat prowadzone były zarówno przez socjologów polskich, jak i amerykańskich. Ci drudzy ustalili, że przynależność klasowa, wykształcenie i inne mają wpływ na wyobrażenia o rzeczywistości społecznej, mają „różne aspiracje, nadzieje i obawy, a także odmienne idee tego, co jest w życiu godne pożądaniam”³⁰. Na osobowość ma niewątpliwie także wpływ kapitał kulturowy, wprowadzony do literatury przez Pierre’a Bourdieu³¹, który oznacza, nieco upraszczając jego charakterystykę, językowe i kulturowe kompetencje, a także kapitał społeczny, czyli „umiejętność współpracy międzyludzkiej w obrębie grup i organizacji w celu realizacji wspólnych interesów”³².

W socjologii przydatnym analitycznie jest podział na osobowość podstawową i modalną. Pierwsza z nich jest fundamentem postaw i wartości charakterystycznych dla danej zbiorowości. Stanowi podstawę tworzenia się zindywidualizowanych osobowości³³. Druga natomiast to typ osobowości występujący najczęściej w danej zbiorowości. Poznanie jej polega na zbieraniu danych i ich analizach statystycznych³⁴. Niezwykle ważne jest też skonstruowanie, na podstawie badań empirycznych, dwóch typów osobowości, a mianowicie samosterownego i konformistycznego. Pierwszy z nich cechuje „działanie na podstawie własnego, indywidualnie wypracowanego osądu sytuacji, zwracanie uwagi zarówno na zewnętrzną dynamikę zachowań, jak i ich obserwowalne konsekwencje, szerokie horyzonty myślowe (...), wyznawanie standardów moralnych”, w świetle których jest człowiek odpowiedzialny za swe czyny przed samym sobą. Drugi natomiast polega na „przestrzeganiu nakazów zewnętrznego autorytetu, koncentracji na zewnętrznych efektach zachowania z pominięciem jego wewnętrznej motywacyjno-emocjonalnej dynamiki, nietolerancyjności wobec nonkonformizmu i odmiennych zapatrywań”³⁵. Według autorów badań, typ konformistyczny jest konsekwencją warunków życiowych, ograniczających wolność i pozbawiających jednostkę i zbiorowości dziejowej podmiotowości.

28 A. Jasińska-Kania (1991), Socjologiczna koncepcja osobowości. W: Z. Krawczyk, W. Morawski [red.], *Socjologia. Problemy podstawowe*, Warszawa, s. 91.

29 R.K. Merton (1968), *Social Theory and Social Structure*, New York, ss. 249-278.

30 M.L. Kohn, C. Schooler [red.] (1986), *Praca a osobowość. Studium współzależności*, Warszawa, s. 28.

31 K. Strzyczkowski (2007), O (nie)użyteczności pojęcia kapitału kulturowego z perspektywy ustaleń socjologii amerykańskiej, *Kultura i Społeczeństwo*, nr 3, ss. 41-69.

32 F. Fukuyama (1997), *Zaufanie. Kapitał społeczny a droga do dobrobytu*, Warszawa, Wrocław, s. 39.

33 A. Kardiner (1975), Osobowość podstawowa. W: W. Derczyński, A. Jasińska-Kania, J. Szacki [red.], *Elementy teorii socjologicznych. Materiały do dziejów współczesnej socjologii zachodniej*, Warszawa, s. 86.

34 J. Szacki (1975), Wstęp. W: R. Linton, *Kulturowe podstawy osobowości*, Warszawa, ss. 17-18.

35 M.L. Kohn, B. Mach (1986), Wprowadzenie. W: M.L. Kohn, C. Schooler [red.], *Praca a osobowość. Studium współzależności*, Warszawa, s. 13.

Nowoczesny typ osobowości był obiektem zainteresowania wielu autorów, od Herberta Spencera i Alexisa de Tocqueville'a aż do Neila J. Smelsera, Daniela Lernet i Talcotta Parsonsa. Charakteryzując w dalszej części nowoczesną osobowość sportową, przyjmujemy ustalenia systematycznych badań porównawczych amerykańskich psychologów społecznych, Alexa Inkelesa i Davida N. Smitha³⁶, którzy uznali, że na osobowość nowoczesną decydujący wpływ mają takie czynniki jak: urbanizacja, industrializacja, ruchliwość społeczna, ale także masowa komunikacja i kultura. W wyniku badań wyodrębnili oni dziesięć rysów osobowościowych, które składają się na syndrom osobowości nowoczesnej. Wykorzystamy je do analizy osobowości sportowców nowoczesnych.

Pierwszym z nich jest otwartość na zmianę. Polega ona na gotowości do stosowania innowacyjnych rozwiązań. Otwartość na zmianę ludzi sportu polega na przyjmowaniu zmian i innowacji w technice wykonywania ruchu, taktyce gry, prowadzenia treningu, stosowania urządzeń, sprzętu, odzieży i obuwia sportowego, ale także w stosowaniu badań naukowych, technik komputerowych i innych, bez traumatycznego doświadczenia. W społeczeństwie tradycyjnym całe życie toczyło się według tych samych wzorów i schematów, a wszelka zmiana budziła obawy i często strach. W społeczeństwie nowoczesnym zmiana i innowacja są stałymi i pożądanymi elementami życia jednostek i zbiorowości. Świadczy nawet poniekąd o ich zdolności do rozwoju, a także jest kryterium przynależności do rodziny krajów cywilizowanych. Zatem owa otwartość na zmiany i gotowość do stosowania rozwiązań innowacyjnych jest wpisana w nowoczesną osobowość sportową. Przykładem otwartości na zmianę może być szybko wchodzący do praktyki społecznej serwis internetowy ProTrainUp, który powstał w połowie 2013 roku, aby usprawnić działalność klubów piłkarskich, pracę trenerów i zawodników piłki nożnej. Dzięki niemu możliwe jest dynamiczne tworzenie grafiki, animacji i gier, a także korzystanie z wirtualnej szatni, zapewniającej komunikację między zawodnikami i trenerem. Dziennik internetowy zastępuje tradycyjny, papierowy, natomiast biblioteka trenera pozwala na wykorzystanie danych dotyczących treningów. Kluby, trenerzy, zawodnicy i ich rodzice mają bezpośredni dostęp do planów treningowych, list obecności na zajęciach, osiągnięć zawodników i opinii trenerskich.

Drugi to gotowość do wypowiedzania i uzasadniania własnych opinii i tolerancja dla opinii odmiennych. Wiąże się on ściśle ze wzrostem roli podmiotowości w społeczeństwie nowoczesnym, a także z ogólnym podniesieniem się poziomu wykształcenia i zdolności racjonalnego i logicznego myślenia. We współczesnym sporcie do rzadkości należą przypadki trenerów bez wyższego wykształcenia, znajomości języków obcych i słabo orientujących się w zdobyczach nauki. Zwiększył się także odsetek zawodników posiadających wyższe wykształcenie lub uczestniczących w procesie kształcenia na poziomie wyższym. Związana jest z tym zdolność artykułowania swoich opinii i poglądów, a także ich logicznego argumentowania i obrony. Wzrasta też tolerancja dla poglądów odmiennych i często antynomicznych w stosunku do własnych. Sytuacja taka powoduje, że trenerzy i sportowcy w coraz większym odsetku stają się uczestnikami kultury masowej i wnoszą do niej nowe formy komunikacji, polegające na analizie i ocenie

36 Inkeles A., Smith D.H. (1974), *Becoming Modern*, Cambridge.

wydarzeń sportowych przez ich głównych autorów. Zdolności te nierzadko wykorzystywane są po zakończeniu kariery sportowej przez obsadzenie ich na ważnych pozycjach w krajowych i międzynarodowych organizacjach formalnych, ale także do fachowego komentowania rywalizacji sportowej. Zdolności te zaprowadziły Irenę Szewińską do Zarządu Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego, Zbigniewa Bońka na fotel prezesa Polskiego Związku Piłki Nożnej, a Bernadetę Piotrowską do studia telewizyjnego w roli społecznej komentatora narciarskich konkurencji biegowych podczas igrzysk olimpijskich w Soczi 2014 roku.

Trzeci to perspektywna postawa i orientacja na przyszłość. Przeszłość i terażniejszość o tyle mają znaczenie, o ile są pomocne w analizie i przewidywaniu przyszłości. Jest to rys osobowości bardzo charakterystyczny dla osobowości sportowca w ogóle, a dla nowoczesnej osobowości sportowej w sposób szczególny. Przydatność przeszłości w ustalaniu strategii rywalizacji sportowej jest przydatna o tyle, o ile pozwala na lepsze, bardziej precyzyjne i dokładniejsze określenie przyszłości. Perspektywna postawa i orientacja na przyszłość nowoczesnej osobowości sportowej jest konsekwencją szybkości i dynamiki zmian, a także wynika z charakteru społeczeństwa nowoczesnego, które nastawione jest na nieustanny rozwój, postęp i dążenie do coraz doskonalszych rozwiązań.

Czwarty wiąże się z poczuciem mocy podmiotowej, co oznacza, że pojawiające się wyzwania i problemy osobiste lub grupowe możliwe są do rozwiązania dzięki podmiotowej aktywności jednostki lub zbiorowości. Rys ten odrzuca fatalizm i niemoc wobec zjawisk i procesów oraz osadzony jest na przekonaniu o możliwościach rozwiązania niemal każdego pojawiającego się problemu. W sporcie oznacza on zaufanie do możliwości człowieka dysponującego danymi nauki, nowoczesną techniką i technologiami. Pojawiające się różnorodne problemy w sporcie, organizacyjne, ekonomiczne, kulturowe, społeczne i inne, nie są wyjaśniane determinizmem sił nadprzyrodzonych, ale przede wszystkim w sposób naukowy, odwołujący się do takich źródeł poznania jak doświadczenie i rozum. Wszystko to powoduje, że sport jawi się jako proces składający się z wielu nieustannie pojawiających się problemów, z którymi jednostki i zbiorowości ludzkie nieustannie się zmagają i z większości wychodzą zwycięsko, utwierdzając się w przekonaniu o niemal nieograniczonych ich możliwościach. Jeśli nawet nie udaje się jakiegoś problemu rozwiązać, np. związanego z nabyciem poważnej kontuzji i niemożliwością powrotu do aktywności sportowej, to niemożliwość ta znajduje pełne uzasadnienie w porządku empirycznym i racjonalnym.

Piąty dotyczy antycypowania przyszłych wydarzeń i planowania przyszłych działań. Polega na zaangażowaniu wyobraźni w celu właściwego ustosunkowania się do tego, co przyszłe. Rys ten jest siłą napędową i paliwem aktywności sportowej. Antycypowanie przyszłych sukcesów, bicia rekordów, zdobywania medali i reprezentowania barw kraju, bycia na ekranach telewizorów, posiadania prestiżu skłaniają sportowców do systematycznej i niezwykle ciężkiej pracy. Rys ten jest potęgowany przez charakter społeczeństwa nowoczesnego, które, jak wcześniej powiedzieliśmy, jest nastawione na przyszłość. Merytokratyczny charakter społeczeństwa nowoczesnego niejako wymusza na sportowcach i trenerach nieustanny rozwój i dążenie do przekraczania ludzkich granic.

Tylko taka postawa gwarantuje zajmowanie wysokich pozycji, pełnienie ważnych ról społecznych i w ogóle pomyślność w sporcie.

Szósty dotyczy zaufania do porządku społecznego. Polega on na zaufaniu w prawidłowość i przewidywalność życia społecznego, dzięki występowaniu w nim pewnych prawidłowości. W sporcie ściśle wiąże się z przekonaniem o ładzie aksjonormatywnym sportu, w którym obowiązuje merytokratyczna zasada, że najwyższe w nim pozycje obsadzane są w sposób sprawiedliwy, w wyniku uczciwej rywalizacji i na podstawie wolnorynkowej wartości. Dominuje przekonanie, że zdobywają złote medale, wygrywają wielkoszlemowe turnieje, zajmują czołowe miejsca w różnorodnych rankingach, otrzymują najwyższe kontrakty i uzyskują największe pieniężne nagrody najlepsi sportowcy w swoich dyscyplinach i konkurencjach. Niezależnie od tego, że tak, jak w każdym społeczeństwie, istnieje pewien odsetek dewiantów-innowatorów, którzy w coraz bardziej wyrafinowany i nieuprawniony sposób dążą do zajęcia najwyższych pozycji w sporcie. Mamy tu na myśli sportowców stosujących zabronione środki i techniki, trenerów i działaczy ustawiających za pieniądze wyniki rywalizacji sportowej czy sędziów przyjmujących różnorodne gratyfikacje za stronicze werdykty.

Siódmy wiąże się z uznaniem różnic i nierówności społecznych. Polega na akceptacji sprawiedliwości rozdzielczej, tj. nierównego podziału zasobów społecznych, zgodnie z merytokratyczną zasadą podziału dóbr według zasług. Rys ten w sporcie ma swoje mocne oparcie. Polega on na tym, że jest w nim nierówny podział cenionych i pożądanых zasobów społecznych/sportowych. Takimi zasobami są medale, rekordy, pieniądze, sława, prestiż, medialność itp. Jedni sportowcy w większym a inni w mniejszym stopniu uczestniczą w podziale tych wartościowych zasobów. W sporcie, jak chyba w żadnej innej dziedzinie życia, zasada merytokratyczna znajduje niemal pełną materializację. Tylko sportowcy najlepsi mają największy udział w podziale cenionych dóbr. Ich perfekcjonizm nie wynika z subiektywnej oceny, ale jest konsekwencją jego potwierdzania w nieustannej rywalizacji sportowej oraz pozycji na wolnym rynku sportowym³⁷

Ósmy wiąże się z aspiracjami oświatowymi, edukacyjnymi i zawodowymi. Polega on na rozumieniu roli i znaczenia kompetencji w zakresie wykształcenia i aktywności zawodowej oraz ich praktycznym nabywaniu. Kompetencje w zakresie wykształcenia w społeczeństwie nowoczesnym odgrywają niezwykle ważną rolę. Przykładem może być sytuacja w Polsce po 1989 roku, która polega na niezwykle dynamicznym wzroście odsetka osób ubiegających się o wyższe wykształcenie. Współczynnik skolaryzacji brutto, który jest stosunkiem wszystkich osób uczących się na danym poziomie do całej populacji osób będących w wieku nominalnie przypisanym temu poziomowi kształcenia, wzrósł wielokrotnie. W roku akademickim 1990/91 wynosił 12,9, żeby w 2009/10 roku osiągnąć 53,7. Wzrasta też odsetek sportowców, którzy mają za sobą studia wyższe lub są w trakcie odbywania takich studiów.

Dziewiąty dotyczy szanowania godności innych, niezależnie od tego, czy ten inny zajmuje wyższe czy też niższe pozycje społeczne. Polega on w sporcie na szanowaniu godności nie tylko partnera rywalizacji sportowej, ale także przeciwnika, nie tylko tego,

37 Dziubiński Z. (2013), Sport As a Sphere of Social Inequalities, *Studies in Sport Humanities*, nr 14, ss. 17-24.

który okazał się lepszym ode mnie, ale także tego, który przeze mnie został pokonany. Taka sytuacja wynika z większej świadomości jednostek i zbiorowości na temat potrzeby okazywania szacunku drugiemu i budowania z nim relacji przyjaźni. Zresztą jednym z podstawowych celów sportu jest idea pokoju, integracji i szacunku dla każdego uczestnika. Jednak trzeba zaznaczyć, że ten rys nowoczesnej osobowości sportowej ma raczej charakter normatywny i bardziej stanowi ideę pożądaną niż realizowaną w praktyce społecznej/sportowej.

Dziesiąty dotyczy raczej rekonstrukcji tego, jak człowiek powinien myśleć i postępować. W tym rysie merytokracja, dążenia edukacyjne czy szacunek do innych, to bardziej normatywny paradygmat ideału człowieka. Taki skumulowany rys nowoczesnej osobowości sportowej jest ze wszech miar pożądanym i może odegrać ważną rolę w sportowej pedagogii.

Według Inkelesa i Smitha, między wymienionymi rysami czy cechami osobowości istnieją zależności, które oddziałują na siebie, tworząc syndrom osobowości, tj. koherentny typ osobowości. Tworzą także one syndrom nowoczesnej osobowości sportowej, która pozwala w sposób bardziej dojrzały, lepiej powiązany z życiem społeczeństwa nowoczesnego, dominującymi w nim wartościami, wzorami i normami realizować swe sportowe pasje. Wydaje się też, że owa nowoczesna osobowość sportowa, sprzyja i pomaga w rywalizacji sportowej z innymi, bowiem pozbawiona jest ona pewnych lęków i urazów wynikających z wpływu społeczeństwa tradycyjnego, a wyposażona w te cechy, które nie tylko są niezbędne w realizacji zadań w nowoczesnym życiu społecznym, ale także zadań sportowych w sporcie ufundowanym na zasadach nowoczesności.

Podsumowanie

Zmiana społeczno-kulturowa, która polegała na przejściu od społeczeństwa tradycyjnego do społeczeństwa industrialnego (nowoczesnego), związana przede wszystkim była z rewolucją naukowo-techniczną, masowymi migracjami ludności ze wsi do miast (ruchliwością przestrzenną), ruchliwością społeczną na merytokratycznych zasadach oraz kulturą masową, polegającą na masowym przekazywaniu informacji rozproszonej wielkiej rzeszy odbiorców oraz globalizacją, czyniącą z naszego globu jedną wioskę, na wzór wioski olimpijskiej.

Próba ustalenia zależności między społeczeństwem nowoczesnym a współczesnym sportem pozwala na stwierdzenie, że wszystkie zjawiska i procesy występujące w społeczeństwie nowoczesnym są także obecne z większym lub mniejszym natężeniem na gruncie sportu. Dotyczy to samego powstania nowoczesnego sportu i ruchu olimpijskiego w wyniku zmiany związanej z powstawaniem nowej formacji społeczno-kulturowej, a mianowicie społeczeństwa nowoczesnego. Wiąże się to z instytucjonalizacją sportu poprzez powstanie MKOl-u, powołaniem nowożytnych igrzysk olimpijskich, ale także międzynarodowych federacji sportowych.

Dzięki rozwojowi techniki i nowoczesnych technologii sport stał się rzeczywistością o charakterze globalnym we wszystkich wymiarach, od kulturowej zaczynając, a na ekonomicznej i gospodarczej kończąc. Do zunifikowania i popularyzacji, a także

dodania mu pierwiastka atrakcyjności, przyczyniła się kultura masowa, a także Internet i inne nowoczesne technologie służące szybkiej komunikacji, charakterystyczne dla społeczeństwa nowoczesnego.

Zmiana społeczna i pojawienie się społeczeństwa nowoczesnego ma też swoje konsekwencje w tworzeniu się nowoczesnej osobowości sportowej. Charakteryzuje się ona pewnymi cechami, charakterystycznymi dla osobowości nowoczesnej, zmodyfikowanej o wpływy specyficznych dla sportu zjawisk i procesów. Zatem nowoczesna osobowość sportowa jest ufundowana na osobowości nowoczesnej z jednoczesnym wyeksponowaniem jednych jej cech i zminimalizowaniem innych.

Możemy zatem stwierdzić, że zmiana społeczno-kulturowa spowodowała całkowitą zmianę współczesnego sportu. Polega ona na uczynieniu z niego rzeczywistości globalnej, nasyconej nowoczesnymi technikami i technologiami oraz zdominowanej przez osobowości nowoczesne.